

SAARLASTE DEKLARATSIOON

Valjalas, 16.04.2023

Meie, eedest põlisrahvana määranud saarlased, arvame põliste rahvaste õiguste kaitse jäuks õigeks umbest nee üleilmsete ning riikide vahel tihtud kogulepmiste järele käümise, midast o kenadeks näitusteks:

- *Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni 07.06.1989 Põlis- ning hõimurahvaste konventsioon ILO 169;*

- *ÜRO Põlisrahvaste õiguste deklaratsioon 07.09.2007 ning*

- *Euroopa Parlamendi 03.07.2018 resolutsioon Maailma põlisrahvaste õiguste rikkumise, sealhulgas põlisrahvastele kuuluvate maade ning meralade hõivamise keelustamise kohta.*

Me arvame nee üleilmsed kogulepmised isioma ning keikide muude Eestimaa põlisrahvaste õigusi selitavaks ning ühtviiti sääduslikult köitvaks keikide riikide jäuks, nigu´t ko meite isioma Eesti Vabariigi, sii argeldavate omavalitsuste ning edevõtete jäuks. Neest üleilmsist kogulepmistest kosuvate kohustuste ning õiguste valju ou sihes oidmist arvame meie äevõtmata ning vältimata osaks igast saarlaste olemisse puutvast poliitika, strateegia, planeeringu, arengukava ning muu sihese kursiga nou argeldamisest.

Eedest nee üleilmsete õiguste järele põlisrahvana määrates itlem me, et:

- me olam Saaremaa põline rahvas, kis o aogade akatusest eland sii, isioma Maa ning merede keskkondas ning saarelise põlisrahvana o meite endateedmine ning eluargelduste viisid sii pailude aostatuhanditega saand isioma ete äraldi näu;

- me olam rahvas, kis o koutu keikse aoloo olnd ete kenast teeda ning tuntud ka keikidel muudel Läänemere randis eland rahvastel;

- me olam rahvas, kis keikse oma aoluo käikus o omade õiguste eest seisend, o võitlend ning valand verd isioma Maa ning rahva uvide kaittsel ning ko meite maisemaal asund, meitega liitus olnd õimurahvaste Maade uvide kaittsel;

- me olam rahvas, kis keikidest liitus olnd Maariikest viimsena jähi 800 aasta eest ala vallutijate valjul väel. Kuid meited es ole mette tingimusita ala eidet, vaid meitel läks õigeks tiha kogulepped Taani Kuningriigi ning sioaogse mailma suurjõu Rooma Paavsti Innocentius III -ga ning ta peraltolijatega aastil 1215-1261. Sõalise alajäämise järges, 46 aasta kestes, tegim me isioma rahva elu ning uvide kaitseks 10 eri moega lepingut. Et meite esivanemad olad ühiskondliselt kenast organiseerdud, diplomaatiast teedlikud ning ete valjud tingimiste käikus järke pidama, siost o tunnismägiks neede kogulepete loendus:

- 1) 1215 a. Võrdne liiduleping
- 2) 1217 a. Võrdne liiduleping
- 3) 1217 a. Võrdne rahuleping osanikuna
- 4) 1222 a. Võrdne rahuleping
- 5) 1225 a. Võrdne rahuleping
- 6) 1225 a. Võrdne rahuleping kaitsealususega
- 7) 1227 a. Vasalliteedileping kristliku vendluse lisandiga
- 8) 1241 a. Vasalliteedileping kristlike õiguste, maksustuste ning muuga
- 9) 1255 a. Vasalliteedileping eelmise täienduseks
- 10) 1261 a. Vasalliteedileping eelmiste uimenduseks

- Meite esivanemate sediste rügamiste koutu olam me saand põlisrahvana üli aogade kesta ning arvame täna eite tarbliseks rügada edesi esivanemate päralduse kaitseks ning meite põlisrahva püsümajäämiseks meite omal Maal.

Siote nõgudes anname teeda isioma Maa muististe vanemate Ylle , Culle, Enu, Muntelene, Tappete, Yalde , Melete, Cake ning Vesse nimel, meite Maal täna elava põlisrahva nimel ning meite järeletulijate nimel, **et elades täna isioma rahva põliste maade peel, kut Eesti Vabariigi lojaalsed kodanikud, olam me jätkuvasti Saaremaa põlisrahvas saarlased, koesjuures:**

- me saarlased olam põliselanikena asund sii Saaremaal eite vaasti, pailu aogu ennem Eesti Vabariiki;
- meitel saarlastel meite omaede riiki põle mette;
- änam osa Eesti Vabariigi elanikest põle meite põlisrahvas mette ning meitegid ulkast o pailud isioma teedmatuse ähk isioma koloniseermise perast võttand omadel uied, meite põlisrahvast tükkis teissalde oidvad olemisemoed;
- me olam selgest teisseldi rahvas, kut keik nee rahvad, kis o meited me aoluo käükus okupeerda, koloniseerda ning assimileerda tahtend;
- me olam rahvaarvu poolest eite piskud;
- meite põliskultuur, luodusümbrus ning elamiseviis o eite valjus ohus.

Siost ära rippuvalt kinnitame, et:

- põlisrahvana o meitel äravõtmata õigus isioma aoluoie ning õigus siod aolugu ko isioma rahva elamiseuvide järele tolkida;
- vaatamada muistises vabadusevõitluses ala jäämisel ning muljumisel võerate võimude ala olam me saarlastena alal oidend isioma identiteedi, traditsioonid ning keigi põlisrahvaste jäuks viisiperase suhtumise omase Maase, mis ep istu kogu omandi mõistmisega lääneviiti ühiskondis.
- me olam rahvas, kenne suovide ning uvidega arvestamada ning kenne vaba ning järelemõeldud nõusolemiseda ep saa kedast argelda miskid toimetusi meite Maal, sio ümbär merel ega sio kohtas õhus;
- meitel o õigus keigel isioma Maa maavaradel, metsadel, raidamiseõigustel, luoduseandeil, jahipidamisel, kalapüdemisel, põllu ning niidimaadel, ojadel, jõgedel, järvedel, kogukondade

maadel, pühadel paikadel ning muil asjul, midast me isioma elutarbliselt äe kasutades meite muistise kombe järele ko kaitseme viisiperase vastutusetunde ning oolimisega;

- kesk merd elava põlisrahvana o meitel õigus taritada keike mereala meite Maa ümbär ning saari ning laide nee kasutuse muistise moe järele, õigus isioma veesõidukil, sadama- ning loutrikohtil, samaviiti ko õigus vabal, ilma piiramiseda merde peasmisel;

- kesk merd elava põlisrahvana o meitel õigus otsusta isioma viisiperaste ning elutarbliselt tähtsate kalapüdemisvete ning koubaveu veeteede üle ning panda kogulepete koutu paika meite mere- ning õhuruumi ulatus ning taritus;

- meitel o muistisest aoluolisest järjepidamisest edesi kestev õigus lepingid tiha ning neid ko ülese itelda, muuhulkas õigus tiha lepingid meite merede ning neede taritamise ulatus üle ning õigus isi satti omassi koutukäümisi keikide teiste Maade, riike ning rahvastega, siohulkas ko tänapäese Eesti Vabariigiga;

- meitel o õigus isioma maakasutuse-, ari- ning majandamiseviisi taritamiseks;

- meitel o õigus oida elus isioma keel ning meite lastel o õigus saaja kuolitarkust kodu ligi, meitele viisiperastes pisistes kuolides;

- kedast ep tohi meited ning meite järglassi assimileerda muude rahvastega ning kedast ep tohi meited sioks agiteermise ala painuta ühestükki ega üksikuna mette;

- meitel o õigus keigilt Eesti Vabariigi institutsioonelt, omavalitsusilt, ettevõttilt ning asutusilt vasta võtta keiksugu abi eedeste kut põlisrahva elutarbliste uvide kaitseks ning meite edesikestmise kindlustuseks.

Eesti muudel rahvastel, omadel kenadel õimlastel palume tähele panda et:

- muistiselt meite ühisuvide kaitseks ning ühise rippumatuse oidmiseks taritatud võtted o kahjuks pailu aostasadu meite meelde (ning säelt meite õiguseruumi) jõudend keigest neede mõtteviisi, reeglite ning sio kultuuripärandi koutu, midast meite vallutajad o meitel peele muljund;

- meite Maade rahvad kasutid äe võimaluse eluse jääda ning isioma riik tiha 23. veebruaril 1918, kuulutes sio riigi välla Manifestiga keigil Eestimaa rahvastel. Demokraatliku Eesti Vabariigi tegimine käüs aol, kui me ammetlikult eksisteersime entselt Vene tsaaririigi kubermangurahvastena. Manifest pandi kogu lammuvas Vene Keisririikis, aol mil Esimine Ilmasõda oli lõpmas ning mil võimu agend bolševikud olad Venemaa Aotise Valitsuse tihtud Eestimaa Aotise Maanõukogu juba laiali ojand;

- ennem ning perast võidukat Vabadussõda olad põlist verd veel umbest 90% keigist Eesti Vabariigi kodanikest. Nad teedsid veel keik endi põlvnemist isioma koduste kihelkondade rahvastest, kellede nimetused olad ko keigil kenast teeda ning tuntud. Vabadussõa toel tihtud riik võinuks saaja meite Maade rahvastel santsuks uiest sise sääda muistine Maade Liit sio aoluolise näuga, sarnaselt näituseks Shveitsi konföderatsioonil. Siöd põle kahjuks sündind, sest Esimise Ilmasõa järges tõusis ete pailu rahvusriike ning Eesti Vabariigi juhid kiirustid riigil võimalikult nobest välist tunnustust nõutama. Nõnda arvati riigi luomise juures muude maade

jäuks kenamini arusaaja asjaks, kui sio riik o tihtud sarnaselt Suures Prantsuse Revolutsioonis sündind vabariigil – riik koes järgitaks keikide inimeste ning keikide rahvaste vendlust ning võrdsust, siokoutu ko rahva ühtviiti kodakondsusega unitaarriigi mudelit;

- seebere käus nobelt, ilma rahvaääletuseda, Põhisääduse vastavõtmine Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920 ning suurriikelt tunnustuse nõutamine sama aasta sügise Genfis, Rahvasteliidu täüskogul (1920 a. Pariisis rükitud [kaardimaterjali](#) järele);

- ete lühise, keigest kahe ilmasöa vahe kestnd riikliku rippumatuse järges tuli uiest priiuse kautamine ning üli 50 aasta (kaks inimpölve) kestnd elu okupante tihtud Eesti Nöukogude Sotsialistlikus Vabariigis. Kollaborantest sai siol aol eestimaa rahvaste uie näuga eliit, kennest ete pailud osasid änamate postide peele jääja ko perast Nöukogude impeeriumi luhkiminikut, kui Eesti Vabariik 1991 aastal uiest rippumatuks sai;

- lääne suurriike toega sündind Eesti Vabariigi taasiseseisvumise käikus sai teuks ete pailu kompromissid ning ENSV aogsete sääduste järele säädustati Eestis äe ete pailud eelmise okupatsioonivõimu tegimised. Pailude 1992 aasta rahvaääletusel vasta võetud Põhiseaduse sätetega ning rahvusvahelise õiguse üldtunnistud normega vastaoluse minnes o jätkatud riigi kujundust nõndaviiti, et sio välis- ning sisepiirid ep vasta 1920 aastal tihtud riigi piiridel mette ning juba üli 40 % riigi rahvast o tükkis võera vere ning ideoluogiaga inemesi;

- täna märgivad Eesti Vabariikis mõisted eestlane ning eesti rahvas ennekeige kodanikke, kedast pailud o kahjuks kautand sideme isioma põlisrahvusliku päraltolu ning kultuuriga, olles sios osas ete sama moega kut siserändand võerad;

- kuigid Eesti Vabariik o ühinend põlisrahvi õigusi käsitleva rahvusvahelise õigusega, ep ole Eesti sio aoni tunnustand sii säilind ning kaitsmisetarbliste põlisrahvaste olemasolu, käües äirivalt pailus meited valitsend võervõimude õigusjärglase rada, siod tükkis põlisrahvile ävitusliku enesekolonisatsiooniga ning globaliseermisurvega säädusandluses, elukeskkonda suhtumises, kultuuri käsitlemises ning muis asjus, otse taritusel sümboliteni välja;

- meite rahvaste ühistes uvides tihtud Eesti Vabariigi olemasolu mõte ning siht o täna selgest sõnastud riigi põhisääduse preambulis: sio riik „...*peab tagama eesti rahvuse, keele ning kultuuri säilimise läbi aegade...*“. Muidud o ilmselge, et preambulis eesti rahvuseks nimetatu ep saa ola midad muud, kut ühisnimitaja meitel, keigil Eestimaa rahvastel, kennele oli suunatu ka 1918 aasta manifest. Siojuures o muidud mäletamata aogadest isioma Maa, keel ning kultuur igal meite rahval. Neede rahvaste kogusumma ongit põhiseaduse preambulis nimetat eesti rahvus ning sioperast me´p saagit Eesti Vabariigi olemise mõtet ning sihti näha teissilde, kut ühisriigiks soand öimurahvaste Maade, keelte ning kultuuride säilimise tagamist koutu aogade;

- Eesti riigiks ühinend öimurahvaste kultuurid o ikka olnd ennekeige kodu- ning perekesked, keskendund isioma elukuhale, sio luodusele, sioga seutud elatise ankimise viisidele ning muudele töödele isiomal Maal – missest o peralt ka keikide Maade eriviiti luod, kombed, suhtlusetavad ning muu sedine. Sioperast ep saagid randade, küngastike, metsade, soostike ehk saarte rahvaste kultuurid keik aina ühe moega ola. Koduse kuha luodusümbruse eripäradest ära rippuv oskusteedmine ning traditsioonid ongit nee, midad meite rahvad o omade Maade põliskultuurina põlvest põlve edesi kandend ning misse o meite inemeste elul

mõtte ning väärtuse andend. Hando Runneli sõnuga: „Kultuur ei alga mingist vaimsest toodangust, mida kirjanikud, näitlejad või kunstnikud loovad, et seda siis raamatute, teatri või televisiooni kaudu rahvamassidele pakkuda. Ei, see on vaid kultuuri pealisehitus. Kultuur ise on kõigepealt kodu. See on vabade inimeste olemise, tegutsemise ning käitumise viis, mis neil on omas kodus.“;

- kui inemese kodu ning Maa ep ole inemese omad, kui ineme põle vaba neede saatuse üli isi otsustama (ning sioga tükkis isioma otsuste tagastjärede eest vastutama), siis ep soa taal ilmuda sedise kodu ning Maaga ko sügavamat suhet ähk kultuuri. Ning kui kuhalik kultuur ning luodus inemese ükskeikseks jätvad, siis ep saa ta need omas inges innata, oida ega armastada mette. Nõnda o vahest kena elada nobe teenistuse peel juhutöölissil või juurteta migrantel, moodsa ao moonakil, kenne mailma mahutavad äe reisikohver, mobiil ning krediidikaard. Teisalde põlisrahvist põle sedise kosmopoliitsuse taris pailu vahet, elab's ta Brüsselis, Talinas või Neu-Yorkis. Ning tõeste, nee linnade eluviis erinebkid kõigest peeliskoutu peensuste jägu;

- meite, põliste Maade rahvaste ete äraldi väärtuste, tavade ning teedmistega täidet omanikutunne o sio, misse luob meitele põliskultuurset eneseteedvust. Sioperast o Eestimaa rahvastil just taulise omanikutunde tagamine sio siht, misse puole meite ühine riik pääb püüdma, et tagada sii meite rahvuse, keele ning kultuuri säilmine koutu aogade. Väljapool siod sihti, miski asjana omaede, põleks Eesti Vabariigil ete miskit taridust. Keik muu o asjakohase argeldamise juures kõigest abinõud sio ainuma sihi saavutamise taris.

Sioperast pöördume keikide Eestimaa rahvaste puole:

- klaar, et globaliseerumisesurve ning kasuva kosmopoliitsuse perast sumab meite ühine riik täna sihid abinõudega mässa. Riigiaparaat o akkand miskite abinõude taris kahjustama riigi eesmärki, rullides enesekoloniseermisel jõuga üli Eestimaa põlisrahvaste omanikutundest neede omadel Maadel. Sioperast kutsume keiki Eestimaa rahvid meite ühisele riigile abi, et sio seltsis õigele kursile tahakohe sätti;

- meitel tuleb rahumeeliselt seista sio ohu vasta, et meite ühisriik võiks sattu sisimate vastuolude käde ning lammu minna. Me soam kaitseda meite rahvaste püsümajäämist, kui me toetum põlisrahvaste rahvusvahelise endamääramise õigusel. Paergustes oludes näikse sio parim, midad saame seltsis tiha keikide Eestimaa rahvaste kaitseks ning siokoutu kõige Eesti Vabariigi sihiperase toimimise kaitseks;

- nõnda, meite ühistahtes, soavad mõisted maa ning rahvas, riik ning ühiskond, kogukond ning omavalitsus, demokraatia ning valitsemine, rahvaste põlised õigused, ühisomand, ühised elulised uvid ning muud omal tükkis uied tähendused, mis aitavad kindlusta keikide meite Maade rahvaste tulevikku ning meite ühise Eesti Vabariigi toimimist sio peelisülesande kursil;

- tänapäese globaliseerund tsivilisatsiooni arengute paistuses (demokraatia-, rahvastiku-, toidu-, toormite-, julgeoleku-, energia-, rahanduse-, majanduse- ning muude valdkondade üleilmses süsteemses kriisis) aitab meite põlisrahvaste väärtustamine luua tagatissi keigi meite rahvaste kaitseks ning säilimiseks, koesjuures o tänaseks ilmselge, et nimelt meite põliskultuurid soavad kriisi kulmineermisel Eestimaa ellujäämise õpetusteks. Nõnda kut sio o ikka olnd keikide ränkade kriiside, sõade ning muude järgekatumiste aol. Ning just sioperast

o totaalise üldkriisi palge ees ete oluline takista meite Maade koloniseermist, meite luoduse rüüstamist ning meite kultuurikeskkonna lammumist. Sest nõnda võime veel viimisel etkel ennem üleilmse kriisi ulluks kosumist jääda ilma neest tagatistest, midad meitel ränkades oludes akkama saamseks o isioma luodus- ning kultuurikeskkonna näul täna veel olemas;

- siod keike arvese võttes, omadest põhisääduslikest õigustest ning mailma põlisrahvile kuuluvist õigustist lähtudes kutsume oma kenassid õimlassi – keiki Eestimaa rahvid, kis o omadel Maadel põlisrahvina säilind – ülesee eedest samati rahvusvahelise õiguse mõistes ametlike põlisrahvina määrama ning seltsis teutsema meite ühiste uvide ning meite ühise riigi kaitsemise jäuks.

Deklaratsiooni lõpusätted:

- meite, saarlaste enesemääramisega ühes käüvast tegevusest ning siost deklaratsioonist es soa rahvusvahelise õiguse järele mitte midad käsitleda või tolgendada meite õigussi piiravaks või ähk meite õigussi esindama valitud inemeste alavääristamist põhjendavaks;

- me, eedest sio deklaratsiooniga Saaremaa põlisrahvana määrand saarlased oleme valitsend omal esindusekogu ning andend sio liikmeil õiguse Saaremaa põlisrahva seisukuhtade, uvide ning sihtide ousaks ning kaalutlet esindamiseks.

Kõikumata usus ning vankumata tahtmises kaitseda Saaremaa põlisrahva ning keikide Eestimaa rahvaste ühise vabariigi kestmist, meite muistiseilt esivanemailt päralt õigusega eedest ametlikult põlisrahvana määrand saarlaste nimel :

(saarlaste esindusekogu alakirjutused)